

חרבות ברזל: יש להיערך להנעת האוכלוסייה מדרום עזה - פתרון אפשרי הוא מחנות בניהול אמריקני בנגב

מאת אל"מ (מיל') שי שבתאי

מבט מבס"א, מס' 2,237, 23 בנובמבר 2023

תקציר: על מנת להשלים את השמדת ארגון חמאס בעזה יידרש מהלך התקפי קרקעי בדרום עזה. אחד האתגרים העיקריים בביצוע מהלך זה הוא העובדה, שעקב הנעת האוכלוסייה מצפון, רב אוכלוסיית רצועת עזה מתרכזת עכשיו בדרום הרצועה. ישראל נדרשת להניע אוכלוסייה זו הרחק מאזורי הלחימה הצפויים במרחב האורבני על מנת לשלול מחמאס את יכולת המגן האחרונה שלו מול עוצמתו של צה"ל, להמשיך את העמידה המרשימה בדרישות המידתיות של החוק הבינלאומי, ולעמוד בהתחייבות כלפי האמריקנים לנהל מלחמה המבוססת על ערכים משותפים. לצד פתרונות כמו הקמת אזורים מוגנים לאוכלוסייה בדרום או הנעתה חזרה לצפון, ולאחר שהאופציה של סיני ירדה מהפרק מתוך כבוד למצרים, נכון לשקול קידום מהלך בהובלה אמריקנית ובהשתתפות בינלאומית ואזורית של הקמת מחנות שהייה זמנים לתושבי עזה בנגב. הרעיון המרכזי למהלך כזה מפורט להלן, והוא כולל גם סיוע בינלאומי מקביל לחזרת תושבי העוטף.

על מנת להשלים את השמדת היכולות הצבאיות והשלטוניות של חמאס בעזה יידרש מהלך התקפי קרקעי בדרום עזה. אחד האתגרים העיקריים בביצוע מהלך זה היא העובדה, שעקב הנעת האוכלוסייה מצפון רב אוכלוסיית רצועת עזה מתרכזת עכשיו בדרום הרצועה.

חשוב לרדד היקף אוכלוסייה זה טרם ובמקביל לתחילת הפעילות הצבאית במרחב ממספר סיבות. הסיבה הראשונה היא המבצעית: הלחימה בחסות אוכלוסייה מהווה את המגן האחרון של חמאס. בשלב הצפוני של המערכה הוכיח צה"ל, כי הוא יכול לנצח את חמאס בכל מפגש מעל הקרקע; להוציא את המנהרות מכלל פעולה ולהפוך אותן למלכודת מוות אף שמדובר בתהליך שייקח זמן רב; ולשבש את ההסתמכות של חמאס על פעולה מאתרים רגישים בדגש על בתי חולים. חמאס עדיין משתעשע באפשרות, כי לחימה בשטח שנוכחים בו אזרחים רבים תאפשר לו להשיג הישגים. מדובר בהנחת עבודה שגויה, אך הנעה נרחבת של אוכלוסייה מהשטחים המיושבים בדרום תותיר את חמאס ללא המגן הזה, ותקל על צה"ל לפעול כפי שעשה בחלק הצפוני.

הסיבה השנייה היא המחויבות של מדינת ישראל לעמידה בחוקי המלחמה. צה"ל מחויב למידתיות בהפעלת הכוח. על אף מסע התעמולה השקרי של גורמים אנטי-ישראלים בעולם היה החלק הצפוני של המערכה אות ומופת ללחימה נגד גרילה וטרור במרחב אורבני צפוף. זאת, במיוחד שמשווים את היקף הנפגעים למבצעים הקודמים במרחבים אורבניים במזרח התיכון: כיבוש מוצול בעיראק ואלרקה בסוריה ב-2016 – 2017 מדי דאעש על-ידי קואליציה בדחיפה ובסיוע אמריקני וכיבוש חלב ב-2016 מדי המורדים על-ידי קואליציית המשטר הסורי בדחיפה ובסיוע רוסי. בקרב על חלב ביצעו הרוסים 'הפצצות שטיח', והשמידו חלקים נרחבים מהעיר ללא אבחנה באשר לאזרחים הנמצאים בהם. בעקבות הקרב על אלרקה הייתה בארצות הברית ביקורת, ואף בוצעו בדיקות פנימיות, באשר להיקף האש האווירית שהופעלה על-ידי האמריקנים. אסור שהביקורת הבינלאומית המגמתית תשפיע על דרך הפעולה של צה"ל גם בדרום, בחזקת, אם ממילא מבקרים אותנו, מדוע שלא נפעיל יותר אש במרחב האורבני. על צה"ל להמשיך ולהילחם בדרך שמתעקשת על מידתיות בלחימה ועל שמירת יחס סביר של נפגעים אזרחיים כתוצאה מהשימוש של האויב בהם כמגן אזרחי.

הסיבה השלישית היא המחויבות שלנו כלפי הקואליציה עם האמריקנים. כחלק מ'הבהירות המוסרית' העומדת בבסיס התמיכה של ממשל ביידן במערכה להשמדת חמאס עומדת הציפיה, שנפעל בצורה מידתית על בסיס הערכים המשותפים, ונצמצם את הפגיעה באזרחים ככל הניתן. זו היא בקשה אמריקנית – יחד עם הזרמת הסיוע ההומניטארי – ועלינו לעמוד בה.

את תושבי החלק הדרומי של עזה ניתן, על פניו, לפנות לשלושה מרחבים:

א. להעבירם דרך מרחב הביתור של צה"ל ותחת פיקוחו חזרה לצפון הרצועה: אופציה זו מצריכה את השלמת שלב הכיבוש והטיהור הראשוני בצפון, וזה עדיין לא הסתיים. לכן, זו אופציה פחות זמינה בשלב זה.

ב. לרכזם באזורים מסומנים במרחב דרום עזה: ניתן להכריז על אזורים מוגנים, שבהם צה"ל לא יפעל, למעט אם יבוצע לעברו ירי, ולהפנות לשם את האוכלוסייה. זו היא האופציה הזמינה והסבירה ביותר, אך חסרונה בכך שהחמאס יעשה בה שימוש לשימור שרידות לוחמיו.

ג. להעבירם באופן זמני לסיני: המצרים מתנגדים לכך נחרצות, ויש לכבד את רצונם. מצרים היא מדינת שלום מזה יותר מארבעים שנה, ובינה לבין ישראל מתנהלים בשנים האחרונות יחסים של כבוד הדדי ושיתוף פעולה. אין לסכן את היחסים הללו בשל צורך מבצעי זמני.

אופציה נוספת שאפשר להעלות על הפרק היא קידום מהלך בהובלה אמריקנית ובהשתתפות בינלאומית ואזורית של הקמת מחנות שהייה זמנים לתושבי עזה בנגב. במסגרת זו צבא ארה"ב וסוכנויות אזרחיות – בסיוע קואליציה של מדינות המערב והאזור – יקימו ויתפעלו במרחב הנגב הקרוב לעזה (מרחב שבטה – קציעות) מחנות שהייה זמניים לתושבי עזה למשך מספר חודשים עד השלמת הפעולה הצבאית הישראלית.

כיצד זה הרעיון יכול להיות מיושם:

1. התשתית לקליטת המפונים תוקם 'בתנועה' ותתבסס בשלבים הראשונים על תשתיות ישראליות במרחב. מדובר במבצע רחב היקף, אך כזה שקואליציה בינלאומית יכולה לעמוד בו.

2. יוצעו לתושבי עזה תמריצים כלכליים ואחרים לעזוב את הרצועה באופן זמני.

3. חיילים אמריקנים ואחרים – בסיוע ארגונים בינלאומיים – יקלטו את תושבי עזה במעברים, יבצעו אימות זהות שלהם, תיעוד ובידוק.

4. התושבים יועברו בשיירות מאובטחות למתקני שהייה גדולים, שיוקמו ויאובטחו בהובלת ארה"ב ובהשתתפות ובמימון גורמים ממדינות המערב ומדינות ערב.
 5. לישראל תהיה בקרה ביטחונית על התהליך, באופן שיאפשר לזהות ולעצור פעילי חמאס ולהרחיקם מהאוכלוסייה האזרחית.
 6. 'קואליציית היום שאחרי' תבנה, יחד עם השוהים במחנות, את תהליך חזרתם לעזה. במסגרת זו יזוהו גורמי המפתח, וייבנה השלד של מערך השלטון האזרחי המקומי ליום שאחרי.
 7. המבצע יוגבל בזמן, והתושבים יוחזרו למגורים ארעיים בעזה עם תוכנית ברורה וסיוע כלכלי פרטני לתהליך השיקום שלהם. תנאי לכך הוא השלמת המהלך הצבאי בצפון עזה ואישור להתחיל להחזיר את האזרחים לצפון.
- על מנת ליצור סימטריה ביחס הבינלאומי כלפי אזרחים באזורי מלחמה, במקביל למהלך הזה גם תיבנה תוכנית בינלאומית, שתסייע למנהלת תקומה לשקם את היישובים בעוטף ולהחזיר אליהם את התושבים.
- ניתן להצביע על הבעיות ברעיון הזה – ההיבט הביטחוני של נוכחות מאות אלפי תושבי עזה בשטח ישראל, מורכבות ההקמה והתיאום של מהלך כזה ועוד – אולם יש בו מספר יתרונות מובהקים:
1. פתרון חסר תקדים בהומניות שלו לסוגיית האזרחים במרחב לחימה אורבני, שבו ארגוני גרילה וטרור עושים בהם שימוש כמגן אנושי. זאת, תוך וויתור זמני של ישראל – הצד הלוחם - על אזורים בשטחה הריבוני.
 2. התנעה של פעילות הקואליציה הבינלאומית שתשקם ביום שאחרי את עזה למבצע רחב היקף שיבנה את יכולותיה.
 3. חיבור עמוק של ישראל לקואליציה זו.
 4. יצירת הפרדה בין האוכלוסייה בעזה לבין גורמי החמאס ויצירת התנאים למנגנון שליטה אזרחית מנותק מהארגון ביום שאחרי.

אל"מ (מיל') שי שבתאי הוא חוקר בכיר במרכז בס"א, מומחה לביטחון לאומי, תכנון אסטרטגי ותקשורת אסטרטגית. אסטרטג בתחום הגנת הסייבר ויועץ לחברות מובילות בישראל. שי עומד לסיים את הדוקטורט שלו באוניברסיטת בר-אילן.